




BARTOSZ AWIANOWICZ*

 <https://orcid.org/0000-0001-7380-2272>

ŚLADY FUNKCJONOWANIA KODEKSU Z DZIEŁEM NALDA NALDIEGO
EPISTOLA DE LAUDIBUS AUGUSTAE BIBLIOTHECAE
W TORUNIU W XVI–XVIII WIEKU

Abstract


Traces of the Codex with Naldo Naldi's Work
Epistola de laudibus augustae bibliothecae
in Toruń in the Sixteenth–Eighteenth Centuries

The aim of the article is to prove the falsity of the thesis formulated in the Deputies' draft resolution which was submitted to the Sejm of the Republic of Poland on 2 February 2022 (No. 2008). The authors of the draft requested that the codex with the work *Epistola de laudibus augustae bibliothecae atque libri quatuor versibus scripti eodem argumento ad serenissimum Mathiam Corvinum Panoniae regem* by Naldo Naldi, written around 1486 and stored in Książnica Kopernikańska in Toruń (ref. 107), to be handed over to Hungary as an expression of 'gratitude to the Hungarian people,' because the manuscript allegedly 'has no close connection with Polish history.'

Such a claim is false, but to date there has been no study that would link the history of Toruń's codex to Naldi's work. Earlier Polish scholars mentioned this document in the context of later works, such as those written by Peter Jaenichen in 1717, or mentioned only the fact that the work was stored in Książnica Kopernikańska. Hungarian scholars also provide incorrect information claiming that the codex has been in Toruń since 1684. However, source research has shown close connections of Naldi's work with Toruń at least from 1594, when the codex found its way to the library of the Toruń Academic Gymnasium, and at the same time appeared in print edited by Ulrich Schober. Archival research has also shown the presence of Naldi's work in many texts of Toruń from the late sixteenth and the first half of the eighteenth century, which testifies to its great significance for the city's inhabitants and the students (including Hungarians) who came to the city.

Keywords: Naldo Naldi, Matthias Corvinus, Bibliotheca Corviniana, Toruń, Ulrich Schober, Peter Jaenichen, Toruń Academic Gymnasium, humanist school, sixteenth–eighteenth centuries

* Katedra Filologii Klasycznej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

 bartosz.awianowicz@umk.pl

Nadesłany 1.03.2022; Nadesłany po poprawkach 29.03.2022; Zaakceptowany 5.04.2022

W dniu 2 II 2022 r. do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej wpłynął projekt ustawy (nr 2008; EW-020-791/22) o przekazaniu na rzecz Węgier znajdującego się w Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu (sygn. Rps 107) kodeksu zatytułowanego *Epistola de laudibus augustae bibliothecae atque libri quatuor versibus scripti eodem argumento ad serenissimum Mathiam Corvinum Panoniae regem* Nalda Naldiego (1436 – po 1513) jako wyraz „wdzięczności Narodowi Węgierskiemu” i „odwzajemnienie gestu przyjaźni”, jakim było przekazanie Rzeczypospolitej Polskiej w 2021 r. przez Węgry zbioru dziecięcej Zygmunta II Augusta, wcześniej „pozostającej w zbiorach i pod zarządem Węgierskiego Muzeum Narodowego”¹. Ponieważ projektodawca oparł swój wniosek na twierdzeniu, że kodeks z dawnej biblioteki króla Macieja Korwina (1458–1490) „nie ma ścisłego związku z historią Polski, natomiast dla Węgier pozostaje szczególnie cennym świadectwem dziedzictwa kulturowego i narodowego”, celem artykułu jest nie tylko przybliżenie historii bezcennego zbioru manuskryptów węgierskiego monarchy, lecz przede wszystkim ukazanie bardzo ścisłych związków manuskryptu dzieła Naldiego z dawnym Toruniem, a *eo ipso* także z Rzeczpospolitą Obojga Narodów.

Tworzona przez króla Węgier Macieja Korwina od około 1460 (szczególnie od 1467) do jego śmierci w 1490 r. wspaniała biblioteka humanistyczna, znana pod łacińską nazwą *Bibliotheca Corviniana*, liczyła według różnych szacunków od 2000 do 2500 woluminów samego monarchy, do których należy doliczyć między 50 a 100 woluminów Beatrycze Aragońskiej, małżonki Macieja i królowej węgierskiej od roku 1476, oraz 600–800 ksiąg teologicznych i religijnych należących bezpośrednio do kaplicy królewskiej². W proces tworzenia tego najznaczniejszego XV-wiecznego księgozbioru na północ od Alp zaangażowani byli wybitni humaniści florenccy. Słynny neoplatonik Marsilio Ficino (1433–1499) w 1477 r. przesłał do Budy biografię Platona swojego autorstwa. We wstępie porównywał stolicę Węgier do antycznych Aten, choć nigdy do niej nie dotarł. Natomiast Taddeo Ugoletto (1448 – ok. 1513) związał się z dworem węgierskiego króla na lata jako jego bibliotekarz. Z kolei Naldo Naldi (łac. *Naldus Naldius*) nie tylko nadzorował florenckie skryptorium przygotowujące bogato iluminowane kodeksy dla biblioteki w Budzie, lecz także stworzył heksametryczny opis całego księgozbioru oraz pomieszczeń bibliotecznych

¹ Zob. Projekt ustawy o przekazaniu na rzecz Węgier kodeksu „*Epistola de laudibus augustae bibliothecae atque libri quatuor versibus scripti eodem argumento ad serenissimum Mathiam Corvinum Panoniae regem*”, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-791-2022/\\$file/9-020-791-2022.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-791-2022/$file/9-020-791-2022.pdf) [dostęp z 24 III 2022 r.].

² Zob. Csaba CSAPODI, *Historia biblioteki króla Macieja Korwina*, [in:] *Bibliotheca Corviniana. Z dziejów kultury węgierskiej w późnym Średniowieczu*, tł. Piotr TAFIŁOWSKI, Warszawa 2006, s. 30–31; Csaba CSAPODI, Klára CSAPODINÉ-GÁRDONYI, *Dzieje Biblioteki Corviniany*, [in:] *Bibliotheca Corviniana. Biblioteka króla Macieja Korwina*, tł. Eszter ŁAWNİK, Wrocław 1981, s. 20–21.

pt. *Epistola de laudibus augustae bibliothecae atque libri quatuor versibus scripti eodem argumento ad serenissimum Mathiam Corvinum Panoniae regem* („List o chwale dostojnej³ biblioteki oraz cztery księgi spisane wierszem na ten sam temat dla najjaśniejszego króla Węgier Macieja Korwina⁴). Natomiast Attavante degli Attavanti (1452 – między 1517 a 1525) ozdabiał wiele (w tym przynajmniej 30 wciąż zachowanych) corvinianów swoimi wysokiej jakości miniaturami⁵. Król-humanista dążył do tego, by jego biblioteka stanowiła kompletny zbiór literatury starogreckiej, rzymskiej i bizantyńskiej. Nie szczędził też środków (szczególnie w latach 1485–1490), by cennym iluminowanym manuskryptom, zwykle z charakterystycznym herbem królewskim na kartach tytułowych, nadać odpowiednią oprawę w skórę, jedwab lub aksamit z bogatymi, złożonymi tłoczeniami, przez co książki stawały się wyznacznikiem wysokich politycznych aspiracji króla, który 1 VI 1485 r. wkroczył do Wiednia i miał ambicję sięgnąć po władzę cesarską⁶.

Ta wspaniała biblioteka, jak podkreśla węgierski badacz Csaba Csapodi, już pod koniec XV w. „zaniedbana, [...] popadła w całkowite zniszczenie. Ze współczesnych źródeł dowiadujemy się, iż iluminowane manuskrypty leżały porzucone w kurzu i śmieciach, gryzione przez robactwo, a kiedy jakiś wolumin okazywał się być potrzebny, nie można go było odnaleźć⁷. Przynajmniej od początku drugiej dekady XVI w. „[o]brotni posłowie i humaniści z zagranicy zaczęli stopniowo wywozić kodeksy łacińskie i greckie – rzecz trzeba – na szczęście, ponieważ, choć to paradoks, niektóre dzieła się zachowały⁸. Wiele ksiąg uległo bowiem zniszczeniu po zajęciu Budy przez Turków 8 IX 1526 r.

³ Zważywszy na to, że dzieło Naldiego powstało krótko po zajęciu przez Korwina Wiednia, gdy król podejmował starania o przyznanie mu również korony cesarskiej, przymiotnik *augusta* można tu interpretować również jako „cesarska, godna cesarza”.

⁴ Autorka jedynepełnego przekładu dzieła Naldiego Maria Lewandowska rozbiła tytuł oryginału i nieco go zmieniła: „List Nalda Naldiusa Florentczyka na chwałę czcigodnej biblioteki” i „Nalda Naldiusa Florentczyka o zasługach szacownej biblioteki”. Por. Maria LEWANDOWSKA, *Nalda Florentczyka renesansowy poemat o bibliotece*, Folia Toruniensia 2002, nr 2–3, s. 91 i 96. Zabieg ten częściowo wynika z faktu, że tłumaczka korzystała nie z rękopisu, lecz z późniejszego wydania Jaenichena: Petrus IAENICHUS, *Meletemata Thoruniensia seu dissertationes varii argumenti ad historiam maxime Polon(am), Ung(aricam) et Prussicam, politicam, physicam...*, t. 3, Thorunii [1731], s. 97 i 110.

⁵ Szerzej na temat Włochów zaangażowanych w powstawanie księgozbioru Macieja Korwina zob. Cs. CSAPODI, op.cit., s. 24–28; Cs. CSAPODI, K. CSAPODINÉ-GÁRDONYI, op.cit., s. 10–17.

⁶ Zob. Cs. CSAPODI, K. CSAPODINÉ-GÁRDONYI, op.cit., s. 11–14.

⁷ Cs. CSAPODI, op.cit., s. 36.

⁸ Cs. CSAPODI, K. CSAPODINÉ-GÁRDONYI, op.cit., s. 23. Na temat kodeksów wywiezionych za Władysława II z Budy do Wiednia przez Grempera (w tym Codex lat. 25 z adnotacją, że został ofiarowany humaniście przez samego króla Władysława) zob. Hans ANKWICZ, *Magister Gremper aus Rheinfelden, ein Wiener Humanist und Bibliophile des XVI. Jahrhunderts*, Zentralblatt für Bibliothekswesen, Jg. 30: 1913, H. 5, s. 197–216.

Jesienią roku 1527 Mikołaj Olah wspominał, że osmańscy zdobywcy „wiele [ksiąg – B.A.] podarli w strzepy, a pozostałe wykorzystywali do własnych celów, wyrывая z nich karty i pozbawiając cennyh zdobien”⁹.

POCZĄTKI BIBLIOTEKI GYMNASIUM ACADEMICUM

I PIERWSZE ŚWIADECTWA OBECNOŚCI DZIEŁA NALDA NALDIEGO W TORUNIU

Jeden z ocalałych kodeksów znalazł się w Toruniu jeszcze w XVI stuleciu. Jest to unikatowy manuskrypt ze wspomnianym już tekstem *Epistola de laudibus augustae bibliothecae atque libri quatuor versibus scripti eodem argumento ad serenissimum Mathiam Corvinum Panoniae regem* Naldiego oraz z iluminacjami Attavante¹⁰, zawierający zgodnie z tytułem prozatorski list (*epistola*) do króla Macieja oraz w czterech księgach heksametrem opis kolejno: wnętrza bibliotecznego na zamku w Budzie (ks. I), posiadanych przez Korwina dzieł antycznych autorów greckich (ks. II) i rzymskich (ks. III) oraz chrześcijańskich, piszących w obydwu językach klasycznych (ks. IV). Z uwagi na brak oryginalnej oprawy (według opisu bibliotecznego ta współczesna „zastąpiła skromną oprawę tekturowo-aksamitną, prawdopodobnie z XIX w.”¹¹) pozornie można było sądzić, że mamy tu do czynienia z zabytkiem ogołoconym z niej przez Turków¹². Przeczą temu jednak powstałe między 1715 a 1719 r. rękopiśmienne *Memoranda* trzykrotnego burmistrza oraz burgrabiego toruńskiego Johanna Baumgartena (1661 lub 1662 – 1719)¹³, zwane przez toruńskiego historyka Jakoba Heinricha Zerneckego¹⁴ *Manuscriptum Baumgartianum*, w których można przeczytać następujący opis manuskryptu Naldiusa w zbiorach ówczesnej biblioteki gimnazjalnej: „Znajdują się w tej bibliotece także różne manuskrypty nie do pogardzenia, zebrane kilka stuleci temu. Między innymi starannie zachowana księga *in quarto*, oprawiona starym zwyczajem w purpurową tkaninę przeplataną złotem, w której zapisany jest na kartach pergaminowych

⁹ Cs. CSAPODI, op.cit., s. 36.

¹⁰ Naldo NALDI, *Epistola de laudibus augustae bibliothecae atque Libri quatuor versibus scripti eodem argumento ad serenissimum Mathiam Corvinum Pannoniae regem*, Książnica Kopernikańska w Toruniu (dalej cyt. KK), sygn. Rps 107 (dawniej: R. Fol. 21), <https://kpbc.umk.pl/dlibra/doccontent?id=47960> [dostęp z 20 II 2022 r.].

¹¹ Ibid.

¹² Pośrednio zdają się to sugerować Csaba Csapodi i Klára Csapodiné-Gárdonyi (Cs. CSAPODI, K. CSAPODINÉ-GÁRDONYI, op.cit., s. 60), zamieszczając informację, jakoby kodeks trafił do Torunia w 1684 r.

¹³ Na temat datowania i samego Baumgartena zob. Marek FARBISZEWSKI, *Opis Torunia z początku XVIII wieku. Tzw. Memoranda Jana Baumgartena*, [in:] *Miscellanea źródłowe do historii kultury i sztuki Torunia*, red. Bogusław DYBAŚ, Marek FARBISZEWSKI, Wrocław 1989, s. 111–112.

¹⁴ Zob. Jakob Heinrich ZERNECKE, *Thornische Chronica, in welcher die Geschichte dieser Stadt von MCCXXI bis MDCCXXVI aus bewehrten Scribenten und glaubwürdigen Documentis zusammen getragen worden*, Berlin 1727, s. 208.

najwyższej jakości panegiryk w metrum heroicznym na cześć Macieja Korwina, króla Węgier, którego królewski wizerunek¹⁵ wraz z jego herbem został wielce kunsztownie odmalowany na karcie tytułowej. Słusznie uważa się, że księga ta pochodzi ze słynnej biblioteki Korwina w Budzie, słynnej niegdyś na cały świat¹⁶. Baumgarten zwraca zatem wyraźnie uwagę na kunsztowną oprawę manuskryptu, której opis dobrze koresponduje z oprawianiem wielu kodeksów wykonanych dla węgierskiego monarchy w czerwony, zielony, niebieski lub fioletowy jedwab lub aksamit ozdobiony złotymi okuciami¹⁷.

Nie wiemy dokładnie, jak corvinianum z tekstem Naldiego trafiło do Torunia. Niestety, w odróżnieniu od innego toruńskiego cimelium – wykonanego w Pawii w 1460 r. kodeksu z satyrami Juwenalisa, który poprzedza karta z zapiską proveniencyjną Melchiora Pynesiusa (1526–1586) z 1563 r. i stwierdzeniem *expressis verbis*, że został on подарowany „Bibliotece Toruńskiej” przez jego zięcia magistra Hulderyka (Ulricha) Schobera¹⁸ – sam manuskrypt z *Epistola de laudibus augustae bibliothecae* nie zawiera żadnych bezpośrednich wskazówek na temat posiadacza po królu Macieju lub bezpośredniego darczyńcy. Można wszakże z dużą dozą prawdopodobieństwa założyć, że kodeks z dziełem Naldiusa przebył podobną drogę – najpierw został kupiony na rynku antykwarycznym Italii lub Rzeszy, by później trafić jako – wzmiankowany

¹⁵ W rzeczywistości jest to podobizna Nalda Naldiego, również w pozostałych konterfektach wkomponowanych w bordiurę należy upatrywać wizerunki nie króla, lecz przykładowych autorów greckich, łacińskich i chrześcijańskich, zapewne symbolizujących działy biblioteki, zgodnie z poetyckim opisem florenckiego humanisty.

¹⁶ Zob. J. H. ZERNECKE, op.cit., s. 210–211: „Inventiuntur etiam in hac bibliotheca varia manuscrypta haud contemnda ab aliquot retro collecta saeculis. Inter alia asservatur liber in quarto, prisco more, coccinae telae auro intertextae introligatus, in quo panegyricus in honorem Matthiae Corvini regis Hungariae, carmine heroico foliis membranaceis quam nitidissime conscriptus, cuius regis effigies simul et insignia eius in ipsa libro fronte miro artificio sunt depicta; merito existimatur, huncce librum ex bibliotheca illa Corviniana Budae quondam per totum orbem celeberrima esse profectum”; zob. też M. FARBISZEWSKI, op.cit., s. 126–127, przy czym Farbiszewski niepotrzebnie zastępuje poprawną gramatycznie lekcję „carmine heroico” *lectio difficilior* „carminis heroica”. Tłumaczenia, jeśli nie zaznaczono inaczej, pochodzą od autora artykułu.

¹⁷ Zob. Cs. CSAPODI, K. CSAPODINÉ-GÁRDONYI, op.cit., s. 11; zob. ze zbiorów Węgierskiej Biblioteki Narodowej im. I. Széchényia Cod. Lat. 121 (Augustinus, *De civitate Dei libri XXII*), 234 (Polybius, *Historiarum libri V*) i 241 (Plautus, *Comoediae*) oraz zbiorów Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel Cod. Guelf. 10 (Priscianus Lydus, *In Theophrastum interpretatio de sensu et phantasia*), 12 (Marsilius Ficinus, *Epistolarum libri III et IV*), 43 (Fontius, *Opera*), 73 (Marsilius Ficinus, *Epistolarum ad amicos libri VIII*), 84.1 (Johannes Tolhopff, *Stellarium*), 85.1.1 (Alexander Cortesius, *De Matthiae Corvini Ungariae regis laudibus bellicis carmen*): <https://corvina.hu/en/category/virtual-corvinas/all> [dostęp z 20 II 2022 r.].

¹⁸ Zob. IUVENALIS, [*Satirae*], KK, sygn. KM 102, dawniej R. fol. 19: „In memoriam cl[arissimi] v[iri] d[omi]n[i] d[oc]toris Melchioris Pynesii soceri sui Iuvenalem manu scriptum Bibliothecae Toruniensi consecravit m[agister] Huldericus Shoberus Lubensis”.

w rozdziale VI *Descriptio bibliothecae Scholae Thoruniensis* z 1594 r. – wyraz „szczodrości i wspaniałomyślności patronów”¹⁹ do tworzonej w 1594 r. biblioteki podnoszonego właśnie wówczas do rangi *academicum* Gimnazjum. Nie można jednak wykluczyć, że już wcześniej jeden z patrycjusz-bibliofilów przekazał go do biblioteki w Ratuszu Starego Miasta Torunia, która przed powołaniem osobnej biblioteki gimnazjalnej pełniła również funkcje naukowe. Oto bowiem, jak zaświadcza Jakob Heinrich Zernecke, 5 X 1594 r. burmistrz Heinrich Stroband przekazał Gimnazjum humanistycznemu znajdujący się w Ratuszu księgozbiór Rady Miejskiej (*Raths-Bücher*), do którego dodano również pozostawioną w Toruniu bibliotekę (*hinterlassene Bibliothek*) Erazma Glicznera i książki z donacji rajców (*patres*) oraz doktora medycyny Martina Mochingera²⁰.

Niewątpliwie natomiast już wówczas, w pierwotnym księgozbiorniku biblioteki toruńskiego Gymnasium Academicum znajdowało się dzieło Naldiego, o czym świadczy wydanie go w tym właśnie roku w toruńskiej oficynie Andreasa Coteniusa w opracowaniu wspomnianego już konrektora i profesora zyskującej na prestiżu szkoły, płodnego poety nowołacińskiego Hulderyka Schobera (1559–1598), który dołączył do edycji własny epigramat w metrum elegijnym *Ad lectorem. De bibliotheca Matthiae regis Ungariae* („Do czytelnika. O bibliotece Macieja, króla Węgier”)²¹, w którym ubolewa nad zniszczeniem „najbogatszej składnicy tyłu szlacheckich książek”²², „biblioteki – wielkiej ozdoby Węgier”²³. Rok później ukazał się fundamentalny dla podnoszonego do rangi akademickiej Gimnazjum zbiór wygłoszonych w 1594 r. mów na temat wzorców, planowanego programu i tworzonych ram organizacyjnych przekształcanej uczelni: *Orationes X, quarum aliae in actu examinis anniversarii, aliae in inauguratione novae curiae, eiusdemque operarum inchoatione, habitae in*

¹⁹ [Henricus STROBAND], *Descriptio bibliothecae Scholae Thoruniensis*, sygn. KK R. fol. 7; BN 72066, k. 29v: „liberalitate et munificentia patronum”.

²⁰ J. H. ZERNECKE, op.cit., s. 207.

²¹ Naldo NALDI, *De laudibus augustae bibliothecae*, Thorunii 1594. W zachowanym egzemplarzu tego druku w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (sygn. XVI.O.620, zob. <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=2919> [dostęp z 20 II 2022 r.]) brakuje karty tytułowej. Miejsce, rok wydania i nazwisko wydawcy podaje jednak kolofon, autor epigramatu *Ad lectorem* podpisany jest inicjałami M.H.S., które śmiało można rozwinąć do postaci M[agister] H[uldericus] S[choberus], skoro tym samym skrótem poeta posługiwał się również dwukrotnie w dziele *Paralipomena*, zob. Huldericus SCHOBERUS, *Paralipomena, insignia, symbola, varia ad magnificum d[omi]n[um] Constantinum Gisium Burgrabium et Co[n]siliarium dantiscanum*, Thorunii 1594 (w kolofonie błędnie: 1593).

²² „tot nobilium ditissima proma librorum”, H. SCHOBER, *Ad lectorem*, [in:] Naldo NALDI, op.cit., w. 1.

²³ „ingens Pannoniae Bibliotheca decus”, ibid., w. 2.

*Gymnasio Thoruniensi*²⁴. W wygłoszonej przez Schobera *Oratio II. De bibliothecis* nieprzypadkowo znalazły się również pochwały biblioteki Macieja Korwina, który wymieniany jest tu jako jeden z „wybitnych mężów”²⁵ zasłużonych dla tworzenia bibliotek oraz kopiowania cennych dla ludzkości ksiąg w jednym rządzie z królami hellenistycznymi: Ptolemeuszem (I), Attalosem (I), Eumenesem (II), cesarzem późnorzymskim Teodozjuszem (II) i kardynałem Francisco Jiménezem de Cisneros, arcybiskupem Toledo. To również pośredni dowód obecności manuskryptu *Epistola de laudibus augustae bibliothecae* w Toruniu, gdyż król Węgier znalazł się tu w towarzystwie powszechnie znanych z literatury antycznej fundatorów i mecenasów bibliotek w Aleksandrii i Pergamonie oraz później w Konstantynopolu²⁶ jako jeden z dwóch, obok założyciela uniwersytetu w Alcalá de Henares Jiménez, „viri magni” należących już do cywilizacji renesansu. A przecież stulecia XV i XVI zaowocowały tyłoma, niewymienionymi w tym miejscu przez toruńskiego konrektora, wspaniałymi bibliotekami na terenie Italii – choćby księgozbiorem Medyceusz, którzy już krótko po śmierci Korwina wzbogacili się o część corvinianów przywiezionych przez włoskich humanistów i kopistów do ojczyzny po tym, jak stracili oni pracę w Budzie.

Bibliotheca Corviniana przywołana jest również w dalszej części mowy, w której toruński konrektor omawia najważniejsze biblioteki ówczesnego świata²⁷. Znamienne jest tu zestawienie Polski z Węgrami. Schober pisze mianowicie: „O bibliotekach Polski nic pewnego nie mogę powiedzieć. Zdecydowanie jednak nie mogę mieć co do nich wątpliwości, biorąc pod uwagę wspaniałość jaśnie oświeconych królów, którzy się nią odznaczyli”²⁸. Z tym jakże ogólnikowym stwierdzeniem kontrastuje pochwała biblioteki króla Węgier, w której już *expressis verbis* toruński profesor wskazuje na Naldiusa jako swe źródło: „Na Węgrzech widzę, że cieszy się sławą w pamięci wielu [biblioteka – B.A.] w Budzie, zgromadzona niedającym się oszacować kosztem przez króla Ma-

²⁴ Heinrich STROBAND, Conrad MOLLER, Georg NEISSER, Casparus FRIESE, Huldericus SCHOBBER, *Orationes X. Quarum aliae In Actu Examinis Anniversarii: Aliae In Inauguratione Novae Curiae, Eiusdemq[ue] Operarum inchoatione, Habita in Gymnasio Thoruniensi, Thorunii 1595.*

²⁵ „viri magni”, *ibid.*, s. C3r.

²⁶ Wiadomości o owych antycznych bibliotekach mógł Schober zaczerpnąć z różnych dzieł antycznych lub humanistycznych. Pisali o nich m.in. Atenajos, *Deipnosophistai* 5, 203e i 8, 336e, Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 7, 17; Eusebius, *Historia Ecclesiastica* 5, 8, 11; Strabon, *Geogr.* 13, 4, 2; 17, 1, 8 oraz *Codex Theodosianus* 14, 9, 2 i Johannes Zonaras, 14, 2 oraz Galen, którego imię Schober, zob. Huldericus SCHOBBER, *Oratio de bibliothecis*, [in:] H. STROBAND, C. MOLLER, G. NEISSER, C. FRIESE, H. SCHOBBER, *op.cit.*, s. C2v.

²⁷ H. SCHOBBER, *Oratio de bibliothecis*, s. Dr–Dv.

²⁸ „De Poloniae bibliothecis nihil certi habeo dicere, de quibus tamen considerata clarissimorum regum, quos illa habuit, magnificentia dubitare sine religione non possum”, *ibid.*, s. Dv.

cieja, władcę zbrojnego nie tylko w literaturę, ale też ozdobionego chwałą wojenną, którą również Naldus Naldius, poeta florencki, uświetnił w czterech księgach²⁹.

TORUŃSKIE POCHWAŁY BIBLIOTEKI MACIEJA KORWINA
A OBECNOŚĆ W GIMNAZJUM UCZNIÓW Z WĘGIER W XVII I XVIII W.

Konrektor Gimnazjum i bliski współpracownik burmistrza Strobanda nieprzypadkowo wychwalał Macieja Korwina i jego bibliotekę w momencie reformowania humanistycznej uczelni i snucia planów stworzenia w Toruniu luteranckiego uniwersytetu³⁰. Posiadanie w zbiorach toruńskiej uczelni kodeksu Naldiusa, obok dobrze wykształconego grona profesorskiego i często aktywnych, ambitnych na polu naukowym rektorów, mogło być jednym z atutów, które przyciągały do toruńskiej szkoły szczególnie dużo młodzieży węgierskiej. Wymownie świadczą o tym zapisy w prowadzonej od 1600 r. *Metryce uczniów Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*. Węgrzy (Martinus i Thomas Wagnersowie oraz Johannes Paludinus) pojawiają się jako uczniowie najwyższej klasy (na poziomie akademickim) – supremy przynajmniej od roku 1607. Kolejny Węgier (Leonhardus Vagner) zapisał się do supremy 18 VII 1611 r., krótko po objęciu funkcji rektora przez Konrada Grasera (1611–1630). W tym samym roku podjęli naukę również pochodzący z zaliczanej wówczas do Węgier Bańskiej Szczawnicy („Schemnicii in Ungaria”) Martinus Bacherus i Lambertus Gresselius, „którzy już wcześniej poświęcali się nauce”, oraz Martinus Hanckonius. W kolejnych latach rektorowania Grasera, między rokiem 1613 a 1630 zapisało się do Gimnazjum Toruńskiego łącznie 16 Węgrów, za rektora Petera Zimmermanna (1630–1656) – 60, po bardzo trudnych dla Torunia latach potopu szwedzkiego, za Jakoba Gerhardiego (1662–1666) do supremy zapisał się raptem jeden Węgier – Matthaues Koscham, ale już za Ernsta Königa (1667–1681) odnotowujemy 28 węgierskich uczniów, za Paula Hoffmanna (1682–1694) – 29, za Georga Wendego (1695–1705) – 15, wreszcie 18 za Petera Jaenischena (1706–1738)³¹. Łącznie, jak oszacował Stanisław Salmonowicz,

²⁹ „In Ungaria multorum monimentis Budensem a Matthia Rege, non minus literis armato, quam armorum gloria decorato principe, inaestimandis sum<p>tibus comparatam, depraedicari video, quam Naldus etiam Naldius, poeta Florentinus, quatuor libris celebravit”, ibid.

³⁰ Na temat prób stworzenia w Toruniu uczelni wyższej pod koniec XVI w. zob. Stanisław SALMONOWICZ, *Kultura umysłowa Torunia*, [in:] *Historia Torunia*, red. Marian BISKUP, t. 2, cz. 2: *W czasach renesansu, reformacji i wczesnego baroku (1548–1660)*, Toruń 1994, s. 195 (tam też starsza literatura przedmiotu).

³¹ Zob. Zenon Hubert NOWAK, Janusz TANDECKI, *Metryka uczniów Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego 1600–1817*, cz. 1: 1600–1716, Toruń 1997, cz. 2: 1717–1817, Toruń 1998, s. (numeracja ciągła w obydwu częściach) XI, 5, 20, 22, 28, 34–36, 48, 52, 54, 69, 71, 72, 79, 80, 93–165, 176, 181–206, 207–224, 229–249, 254–281, 550, 559 (indeksy odsyłające do Siedmiogrodu, z którego częściowo również rekrutowali się etniczni Węgrzy, i Węgier).

studentów (byli to głównie słuchacze najwyższych dwóch klas) zapisanych w toruńskiej *Metryce* jako Węgrzy lub Siedmiogrodzianie było od 1607 do 1766 r. 363, przy czym najwięcej z nich, bo aż 215, pobierało nauki w Gimnazjum Akademickim do roku 1660, choć pewien wzrost liczby młodzieży z terytoriów węgierskich datuje się znów od roku 1674, co miało zapewne związek ze wzmożeniem prześladowań protestantów węgierskich na obszarze pod panowaniem katolickich Habsburgów³². Tak znacząca frekwencja Madziarów wydaje się zresztą fenomenem tylko toruńskim, gdyż np. w gdańskim Ateneum przedstawicielej tej nacji jest znacząco mniej³³.

Liczba Węgrów kształtujących się w Gymnasium Academicum za rektorstwa Jaenichena może wydawać się skromna w porównaniu z liczbą 60 uczniów z ziem węgierskich w samych tylko latach 1630–1655³⁴. Jeśli jednak wziąć pod uwagę fakt, że w okresie trzeciej wojny północnej (1700–1718) Toruń doznał największych zniszczeń w swej historii (szczególnie w wyniku bombardowania i zdobycia Torunia przez Szwedów w 1703 r., ale także wielkiej zarazy lat 1703–1709³⁵), 18 zagranicznych uczniów z samych Węgier musi budzić uznanie dla skuteczności działań promujących uczelnię poza granicami Rzeczypospolitej.

Z myślą o przyciągnięciu uczniów nieniemiecko- i niepolskojęzycznych³⁶ Jaenichen już w 1710 r., krótko po ustąpieniu epidemii dżumy, wygłosił *Oratio de imminente Latinitati morte, habita in acroaterio Gymnasii Thoruniensis maiore d[ie] XIII Novemb[ris] a[nno] CIO IO CCX, qua post divinitus iterum depulsam pestilentiae plagam Deo Immortali gratiae agantur et ordinati labores scholastici inchoantur* („Mowa o śmierci zagrażającej łacinie, wygłoszona w audytorium większym Toruńskiego Gimnazjum 13 listopada 1710 roku, którą składa się dzięki Bogu Nieśmiertelnemu za ponownie cudownie zwal-

³² Stanisław SALMONOWICZ, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie a ziemię Korony Węgierskiej w XVII i XVIII w.*, [in:] *Księga Pamiątkowa 400-lecia Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*, t. 1 [XVI–XVIII w.], red. Zbigniew ZDRÓJKOWSKI, Toruń 1972, s. 170–171.

³³ Zob. *ibid.*, s. 173.

³⁴ Należy jednak pamiętać, że w drugiej połowie XVII w. Gimnazjum było bardziej niż wcześniej opanowane przez luterańską ortodoksję, a wśród szlachty węgierskiej przeważali kalwiniści, pojawiali się też antytrynitarze. Natomiast luteranie z obszaru Węgier i Siedmiogrodu rekrutowali się przede wszystkich z niemieckiego etnicznie i kulturowo mieszczaństwa, zob. S. SALMONOWICZ, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie*, s. 170.

³⁵ Szerzej na temat zniszczeń i ciężarów podatkowych zob. Jerzy DYGDALA, *Upadek miasta w dobie wojny północnej (1700–1718)*, [in:] *Historia Torunia*, red. Marian BISKUP, t. 2, cz. 3: *Między barokiem a oświeceniem (1660–1793)*, Toruń 1996, s. 141–154; na temat wielkiej zarazy zob. Katarzyna PĘKACKA-FALKOWSKA, *Dżuma w Toruniu w trakcie III wojny północnej*, Lublin 2019, *passim*.

³⁶ Studenci obu grup językowych mieli w Toruniu zagwarantowane lektoraty drugiego języka: Niemcy polskiego, Polacy niemieckiego.

czoną plagę dżumy i rozpoczyna właściwą pracę szkolną”), w której bronił łaciny jako jedyne języka nauki, utożsamiając ją z *litterarum studia*, czyli szeroko pojętą humanistyką. Mowa ta niespełna rok później (po 13 IV 1711 r.³⁷) ukazała się drukiem w toruńskiej oficynie Johanna Nicolai, co świadczy nie tylko o „życzliwości, miłości i trosce o powiększanie wiedzy” toruńskiego rektora wobec jego studentów³⁸, lecz jeszcze dobitniej o znaczeniu, jakie wydrukowanej mowie przypisywano w pozyskaniu nowych uczniów. Obronę języka Rzymian w czasach, gdy w nauce wzrastało już wyraźnie znaczenie języków francuskiego i niemieckiego, można bowiem interpretować również w kontekście promocji Gymnasium Academicum wśród młodzieży z różnych obszarów językowych³⁹.

Jednym z młodzieńców, którzy podjęli naukę w supremie krótko po wydaniu *Oratio de imminente Latinitati morte*, był Węgier z Kieźmarku (łac. Caesareoforum) Caspar Moller (Mollerus), zapisany w *Metryce* toruńskiego Gimnazjum 1 VI 1713 r.⁴⁰ Jest to informacja o tyle istotna, że 21 I 1717 r. ten sam młody Węgier przedstawiał pod kierunkiem („ductu”) rektora Jaenichena rozprawę *De meritis Matthiae Corvini Hungariae regis in rem litterariam* („O zasługach króla Węgier Macieja Korwina dla literatury”)⁴¹, będącą uczoną pochwałą węgierskiego monarchy, opartą zresztą, jak głosi podtytuł, „szczególnie na manuskrypcie Nalda Naldiego” (*Ex m[anu]s[crip]to Naldi Naldii Florentini potissimum descriptis*). Pracę tę wydał w tym samym roku toruński drukarz Johann

³⁷ Taka data widnieje w liście dedykacyjnym Jaenichena do „studiującej młodzieży najwyższych klas toruńskiego Gimnazjum” („Juvenibus et adolescentibus superiorum Gymn[asiu] Thor[uniensis] classium studiosis”), zob. Petrus IAENICHIVS, *Oratio de imminente Latinitati morte, habita in acroaterio Gymnasii Thoruniensis maiore d[ie] XIII Novemb[ris] a[nno] CIO IO CCX, qua post divinitus iterum depulsam pestilentiae plagam Deo Immortali gratiae agantur et ordinati labores scholastici inchoantur*, Thorunii 1711, s. [4], <https://polona.pl/item/petri-iaenichii-oratio-de-imminente-latinitati-morte-habita-in-acroaterio-gymnasii,NzUyOTY2OTQ/2/#info:metadata> [dostęp z 22 II 2022 r.]. Jest to egzemplarz Biblioteki Narodowej bez strony tytułowej; egzemplarz kompletny: KK, sygn. 103639.

³⁸ „in vos voluntas, amor ac cura, quam pro vestris unice evigilo studiorum incrementis”, *ibid.*, s. [4].

³⁹ Na temat samej mowy Jaenichena i jej źródeł zob. Bartosz AWIANOWICZ, *Latein in den Schulen in Danzig und Thorn um die Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert: die Universalsprache im regionalen Kontext der preußischen Stadtkulturen*, [in:] *Hybride Identitäten in den preußisch-polnischen Stadtkulturen der Aufklärung: Studien zur Aufklärungsdiffusion zwischen Stadt und Land, zur Identitätsbildung und zum Kulturaustausch in regionalen und internationalen Kommunikationsnetzwerken*, hrsg. v. Joanna KODZIK, Włodzimierz ZIENTARA, Bremen 2016, s. 206–208.

⁴⁰ Zob. Z. H. NOWAK, J. TANDECKI, *op.cit.*, s. 264 (nr 8457).

⁴¹ Zob. Petrus IAENICHIVS, *Q[uod] D[eus] B[ene] V[ertat]. De meritis Mathiae Corvini Hungariae regis in rem litterariam ex m[anu]s[crip]to Naldi Naldii Florentini potissimum descriptis [...] anno CIO IO CCXVII, d[ie] XXI Ian[uarii] in Acroaterio Maiore disseret Casparus Mollerus, Caesareof[orius] Ungarus*, Thorunii [1717].

Nicolai⁴², natomiast w roku 1719, po raz pierwszy od roku 1713, zapisali się do najwyższych klas kolejni młodzi Węgrzy (dwóch do supremy, jeden do primy)⁴³. W 1735 r. inny węgierski wychowanek Jaenichena, Johann Georg Lippisch (łac. Lippischius)⁴⁴ w swojej wydanej w Jenie mowie na 27 stronach udowodnił, że „Toruń słusznie można nazwać matką Węgrów oddanych pracy naukowej”⁴⁵, szczególnie po tym, jak po rozkwicie piśmiennictwa za Macieja Korwina bibliotekę i ośrodek intelektualny w Budzie „pochłonęła niesprawiedliwość, czy też wyrwał niezycyliwy Węgom los, gdy częściej musieli się oni zmagać z Turkami niż z książkami”⁴⁶. Co istotne, jako źródło wiadomości o Bibliotheca Corviniana oraz o zasługach samego króla wskazuje Lippisch dzieło toruńskiego rektora *De meritis Matthiae Corvini Ungariae regis in rem litterariam*⁴⁷.

W 1723 r. wzmianka o *Epistola de laudibus augustae bibliothecae* pojawia się w kolejnym druku opracowanym przez Jaenichena, tym razem w wydanej w Jenie monografii rękopisów i innych cennych ksiąg znajdujących się w zasobach biblioteki gimnazjalnej pt. *Notitia Bibliothecae Thorunensis, qua de eius origine et incrementis codicibus m[anu]s[crip]tis aliisque notatu dignis nonnulla breviter et succincte exponuntur*⁴⁸ („Zapiski o Bibliotece Toruńskiej, w których krótko i zwięzłe przedstawia się pewne [wiadomości] o jej powstaniu i rozwijaniu w kodeksy rękopiśmienne i inne godne odnotowania”). Dzieło florenckiego humanisty widnieje tu pod numerem 139 (CXXXIX), opisane jako „opis

⁴² Kaspar Respondent MOLLER, *De meritis Matthiae Corvini Vngariae regis in rem litterariam: ex msto Naldi Naldii Florentini potissimum descriptis*, Thorunii [s.a.], Biblioteka Narodowa w Warszawie, sygn. SD XVII.3.29949 adl., <https://polona.pl/item/de-meritis-matthiae-corvini-vngariae-regis-in-rem-litterariam-ex-msto-naldi-naldii,MTMxNDAwNTY4/0/#info:metadata> [dostęp z 22 II 2022 r.].

⁴³ Zob. Z. H. NOWAK, J. TANDECKI, op.cit., s. 270–271 (8645, 8650, 8670).

⁴⁴ Do supremy zapisał się 17 I 1729 r. – zob. ibid., s. 281 (nr 9002).

⁴⁵ „Thorunium Hungarorum litteris deditorum matrem iure posse nominari”, Johann Georg LIPPISCHIUS, Q[uod] D[eus] B[ene] V[ertat]. *Thorunium Hungarorum litteris deditorum matre, oratione peculiari, qua celeberrimo Gymnasio Thoruniensi animo gratissimo veldixit publice exponit et commendat*, Jena 1735, s. 8.

⁴⁶ „absumit iniuria, vel iniqua Hungaris eripuit fortuna, cum illis saepe plus cum Turcis quam cum libellis conflictari fuit necesse”, ibid., s. 16. Na stronie 17 powtórzono główną tezę – o Toruniu jako matce studiujących Węgrów.

⁴⁷ Zob. ibid., s. 26.

⁴⁸ Peter IAENICHEN, *Notitia Bibliothecae Thorunensis, qua de eius origine et incrementis codicibus m[anu]s[crip]tis aliisque notatu dignis nonnulla breviter et succincte exponuntur*, Jena 1723. Wydana wraz z *Oratio in laudem B. Godofredi Krivesii*, upamiętniająca zmarłego w 1639 r. bogatego kupca toruńskiego, który Gimnazjum i Ekonomii zapisał łącznie 15 000 florenów, ukazała się w oficynie Johanna Philippa Haasa. Całość *Notitia Bibliothecae Thorunensis* obszernie omawia Krystyna PODLASZEWSKA, *Notitia Bibliothecae Thorunensis Piotra Jaenichena z 1723 r. Przyczynek do dziejów biblioteki gimnazjum toruńskiego*, Zeszyty Naukowe UMK w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne, t. 3: 1965, z. 13, s. 3–41.

biblioteki w Budzie najjaśniejszego króla Węgier Macieja Korwina⁴⁹, a opis ten uzupełnia odnośnik do wzmiankowanej pracy toruńskiego rektora i jego węgierskiego studenta Mollera z 1717 r.

Wydanie *Notitia Bibliothecae Thorunensis* w uniwersyteckiej Jenie niewątpliwie zwróciło uwagę na najcenniejsze manuskrypty toruńskiego Gimnazjum, w tym na *Epistola de laudibus augustae bibliothecae* Naldiego. Jak się wydaje, największe jednak znaczenie miało umieszczenie jej pełnej, komentowanej edycji w trzecim tomie opracowywanych znów przez Jaenichena *Meletemata Thoruniensia*, wydanym w Toruniu w 1731 r. O ile bowiem edycja Schobera z 1594 r. miała niewielki nakład⁵⁰, o tyle wydawanego w latach 1726–1731 w oficynie Johanna Nicolai periodyku naukowego, prezentującego szkolne prace (gr. μελετήματα) toruńskich profesorów i uczniów najwyższych klas, ukazało się na tyle wiele egzemplarzy, że jeszcze dziś tomy *Meletemata Thoruniensia* są obecne w wielu współczesnych bibliotekach europejskich⁵¹. Staranne wydanie oraz obszerny komentarz⁵² znacznie przyczyniły się do rozpropagowania tekstu florenckiego humanisty oraz samej wiedzy o Bibliotheca Corviniana⁵³. O edycji Jaenichena z 1731 r. jeszcze na początku XXI w. węgierski badacz Árpád Mikó pisał następująco: „Stanowił on [tj. kodeks z dziełem Naldiusa – B.A.] podstawę XVIII-wiecznej edycji tekstu panegiryku. Od tego czasu każdy piszący na temat Korwiniany musi wykazać się znajomością wspomnianego utworu”⁵⁴. Z punktu widzenia recepcji samego kodeksu w Toruniu, a także w Rzeczypospolitej, bardzo interesujący jest wstęp Jaenichena „do życzliwego czytelnika” (*Lectori benevolo*)⁵⁵, którym rektor Gimnazjum uzasadnia połączenie w jednym tomie źródeł dotyczących Polski i Prus Królewskich z *Epistola de laudibus augustae bibliothecae* tym, że Węgry są obszarem od

⁴⁹ „descriptio bibliothecae Budens[is] seren[issimi] regis Hungariae Matthiae Corvini”, P. IAENICHEN, *Notitia Bibliothecae Thorunensis*, s. 32.

⁵⁰ W polskich zbiorach zachowała się jedynie w Ossolineum, wcześniej druk był w kolekcji Branickich z Suchej. Zob. Leonard JARZĘBOWSKI, *Druki toruńskie XVI wieku*, Warszawa 1969, s. 115.

⁵¹ Karlsruher Virtueller Katalog (KVK) poza licznymi egzemplarzami w Polsce i Niemczech notuje jeszcze obecność *Meletemata Thoruniensia* w bibliotekach Danii, Francji i Szwajcarii.

⁵² Na 88 stron tekstu Nalda Naldiego w formie *in octavo* trzeciego tomu *Meletemata* (s. 97–185) przypadają 92 strony komentarzy (s. 186–278).

⁵³ Ponieważ była to pierwsza edycja naukowa, jej autor mógł napisać, że „za szczególnie godny uwzględnienia uznał poemat Nalda Naldiego jako wcześniej niepublikowany” („Speciatim Naldi Naldii poemation, antea nondum editum, putavimus inserendum”), P. IAENICHUS, *Meletemata Thoruniensia*, s. 3v.

⁵⁴ Zob. ÁRPÁD MIKÓ, *Dalsze dzieje biblioteki Macieja Korwina*, [in:] *Bibliotheca Corviniana. Z dziejów kultury węgierskiej w późnym Średniowieczu*, tł. Piotr TAFIŁOWSKI, Warszawa 2006, s. 78.

⁵⁵ Zob. P. IAENICHUS, *Meletemata Thoruniensia*, s. 3r–8v.

Polski i Prus Królewskich stosunkowo nieodległym⁵⁶, „a szczególnie tym, że [sprawy węgierskie – B.A.] od polskich niezbyt się różnią”⁵⁷.

Bardzo interesującym świadectwem funkcjonowania toruńskiego corvinianum jest również przypis „(a)”, informujący o tym, że „gdy przed sześcioma laty Bibliotekę Toruńską odwiedzał jaśnie oświecony wojewoda mazowiecki [Stanisław] Chomentowski, oglądając manuskrypt z Biblioteki Korwina, zapewnił, że posiada z niej mapy geograficzne przygotowane niegdyś na użytek króla Macieja”⁵⁸. Z jednej strony mamy tu do czynienia z opisem wizyty polskiego senatora w Toruniu w roku 1725, której – jak się okazuje – istotnym elementem było zwiedzanie biblioteki Gymnasium Academicum, co samo w sobie jest faktem znaczącym, gdyż wciąż świeża była wówczas pamięć tumultu toruńskiego 16 VII 1724 r. i nieproporcjonalnie surowy wyrok sądu asesorskiego 16 listopada tego samego roku. Tymczasem w tym burzliwym okresie katolicki wojewoda, a od 1725 r. także marszałek nadworny koronny, zwiedzał protestancką uczelnię i podziwiał jej słynne manuskrypty. Z drugiej strony świadectwo Jaenichena dostarcza nam bardzo ciekawej informacji o nieznanych obecnie mapach z Bibliotheca Corviniana, które znalazły się w posiadaniu Chomentowskiego być może w czasach, gdy pełnił funkcję ambasadora Rzeczypospolitej w Porcie Osmańskiej w latach 1712–1714⁵⁹.

WNIOSKI

Omówione ślady funkcjonowania kodeksu *Epistula de laudibus augustae bibliothecae* Nalda Naldiego z iluminacjami Attavantego świadczą wymownie o wieloaspektowej recepcji tego arcydzieła renesansu w Toruniu epoki nowożytnej. Dzieło florenckiego humanisty pojawia się w kluczowych momentach dla Gymnasium Academicum: Ulrich Schober w momencie podnoszenia jego rangi i tworzenia biblioteki gimnazjalnej w 1594 r. po raz pierwszy wydał Naldiusa drukiem i powoływał się nań w mowie *De bibliothecis*. Chociaż więc same pomieszczenia biblioteczne zostały zorganizowane na wzór biblioteki uniwersytetu w Lejdzie⁶⁰, od początku toruńskie corvinianum miało status *cimelium*, które dawało toruńskiej szkole niejako status depozytariusza pamięci

⁵⁶ „propter vicinitatem locorum” *ibid.*, s. 3v.

⁵⁷ „tum vero maxime, quia a Polonicis non longe dissentiunt” *ibid.*

⁵⁸ „Cum ante annos sex Bibliothecam inviserat Thoruniensem illustrissimus palatinus Masoviensis, Chomentowski [sic!], conspiciens M[anu]s[crip]tum Corvinianae Bibliothecae, affirmabat, se possidere ex eadem mappas geographicas in usum regis Matthiae olim adornatas” *ibid.*, s. 7v.

⁵⁹ Na temat kariery Chomentowskiego (Chomętowskiego) zob. Władysław KONOPCZYŃSKI, *Chomętowski Stanisław*, [in:] *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków 1937, s. 412–414.

⁶⁰ Zob. Stanisław TYŃC, *Dzieje gimnazjum toruńskiego (1568–1772)*, t. 1: *Wiek XVI*, Toruń 1927, s. 146–151.

o dawnej Bibliotheca Corviniana. Widać to szczególnie dobrze w drugim kluczowym okresie, gdy po zniszczeniach wojennych i epidemii dżumy, a następnie po tumulcie toruńskim rektor Peter Jaenichen starał się podnieść rangę Gimnazjum, przypominając o obecności w jego zbiorach dzieła Naldiusa w drukach z 1717, 1723 i przede wszystkim w trzecim tomie *Meletemata Thoruniensia* z 1731 r. Dzięki m.in. obecności w bibliotece kodeksu ze słynnej Korwiniany, ale też pracom wydawanym w Gymnasium Academicum na jego temat, w wieku XVII i pierwszych trzech dekadach XVIII w Toruniu nauki pobierało ponad 150 Węgrów. Cenny manuskrypt służył jednak nie tylko celom edukacyjnym, lecz był także *sui generis* atrakcją muzealną pokazywaną ważnym gościom, czego z kolei dowodzi wzmianka o oglądającym go wojewodzie mazowieckim Stanisławie Chomentowskim. Dzieło florentyńczyków: humanistycznego poety i malarza-iluminatora zrosło się zatem na przestrzeni stuleci od XVI do XVIII bardzo mocno z Toruniem, służąc jednocześnie przypomnieniu dawnej chwały Bibliotheca Corviniana i samej osoby węgierskiego króla bibliofila i mecenasa humanistów.



BIBLIOGRAFIA

- Ankwicz, Hans. "Magister Gremper aus Rheinfeldern, ein Wiener Humanist und Bibliophile des XVI. Jahrhunderts." *Zentralblatt für Bibliothekswesen* 30/5 (1913): 197–216.
- Árpád, Mikó. "Dalsze dzieje biblioteki Macieja Korwina." In *Bibliotheca Corviniana. Z dziejów kultury węgierskiej w późnym Średniowieczu*, translated and edited by Piotr Taflowski, 78–96. Warszawa: Ossolineum, 2006.
- Awianowicz, Bartosz. *Latein in den Schulen in Danzig und Thorn um die Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert: die Universalsprache im regionalen Kontext der preußischen Stadtkulturen*. In *Hybride Identitäten in den preußisch-polnischen Stadtkulturen der Aufklärung: Studien zur Aufklärungsdiffusion zwischen Stadt und Land, zur Identitätsbildung und zum Kulturaustausch in regionalen und internationalen Kommunikationsnetzwerken*, edited by Joanna Kodzik and Włodzimierz Zientara, 203–209. Bremen: Edition Lumière, 2016.
- Csapodi, Csaba. "Historia biblioteki króla Macieja Korwina." In *Bibliotheca Corviniana. Z dziejów kultury węgierskiej w późnym Średniowieczu*, translated and edited by Piotr Taflowski, 18–38. Warszawa: Ossolineum, 2006.
- Csapodi, Csaba and Klára Csapodiné-Gárdonyi. *Bibliotheca Corviniana. Biblioteka króla Macieja Korwina*. Translated by Eszter Ławnik. Wrocław: Ossolineum, 1981.

- Dydała, Jerzy. "Upadek miasta w dobie wojny północnej (1700–1718)." In *Historia Torunia*, vol. 2, part 3: *Między barokiem i oświeceniem (1660–1793)*, edited by Marian Biskup, 138–174. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1996.
- Farbiszewski, Marek. "Opis Torunia z początku XVIII wieku. Tzw. Memoranda Jana Baumgartena." In *Miscellanea źródłowe do historii kultury i sztuki Torunia*, edited by Bogusław Dybaś and Marek Farbiszewski, 111–161. Wrocław: Ossolineum, 1989.
- Konopczyński, Władysław. "Chomętowski Stanisław" In *Polski słownik biograficzny*, vol. 3, 412–414. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1937.
- Lewandowska, Maria. "Nalda Florentczyka renesansowy poemat o bibliotece." *Folia Toruniensia* (2002) issue 2–3: 89–126.
- Nowak, Zenon Hubert and Janusz Tandecki, eds. *Metryka uczniów Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego 1600–1817*, part 1: (1600–1716). Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1997.
- Nowak, Zenon Hubert and Janusz Tandecki, eds. *Metryka uczniów Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego 1600–1817*, part 2: (1717–1817). Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1998.
- Pękacka-Falkowska, Katarzyna. *Dżuma w Toruniu w trakcie III wojny północnej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2019.
- Podlaszewska, Krystyna. "Notitia Bibliothecae Thorunensis Piotra Jaeniche na z 1723 r. Przyczynek do dziejów biblioteki gimnazjum toruńskiego." *Zeszyty Naukowe UMK w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne* 3/13 (1965): 3–41.
- Salmonowicz, Stanisław. "Kultura umysłowa Torunia." In *Historia Torunia*, vol. 2, part 2: *W czasach renesansu, reformacji i wczesnego baroku (1548–1660)*, edited by Marian Biskup, 169–256. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1994.
- Salmonowicz, Stanisław. "Toruńskie Gimnazjum Akademickie a ziemie Korony Węgierskiej w XVII i XVIII w." In *Księga Pamiątkowa 400-lecia Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*, vol. 1, edited by Zbigniew Zdrójkowski, 167–205. Toruń: Komitet Obchodu 400-lecia Gimnazjum Akademickiego im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, 1972.
- Tync, Stanisław. *Dzieje gimnazjum toruńskiego (1568–1772)*, vol. 1: *Wiek XVI*. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1927.